

Asia: Lausunto valtioneuvoston selonteosta Suomen digitaalinen kompassi**Viite: VNS 10/2022 / Kirjallisen lausunnon pyyntö 8.11.2022**

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta ja toteaa seuraavaa. Kokonaisuutena selonteko on huolellisesti laadittu ja tervetullut. Kompassi muodostuu ylätasoinen julkilausumista ilman tarkkoja tai poissulkevaa tavoitetta, joihin yliopistojen on helppo yhtyä periaatteellisella tasolla. Strategian julkaiseminen selontekona on tärkeää digitalisaatiopolitiikan yllävalvontakautiselle jatkuvuudelle. Dataa tulee hyödyntää koko yhteiskunnan hyväksi ja osana ratkaisuja suuriin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Korostammekin poikkialueellisuuden ja eri sektoreiden välisen yhteistyön tärkeyttä digitalisaation edistämiseksi.

Lainsäädäntö

Palveluiden automatisointia tulee tukea toimivalla ja sallivalla lainsäädännöllä. Lainsäädännön merkitys myös sille, että korkeakoulutus ja tutkimus voivat tukea tavoitteiden hyödyntämistä, on suuri. Digitalisaation ja datatalouden lainsäädännöllisiä haasteita ei ole dokumentissa nyt kosketeltu kattavasti. Unifi katsoo, että erityisesti seuraaviin on kiinnitettävä huomiota:

Terveystietoja pitää voida hyödyntää toissijaisissa käyttötarkoituksissa, jotta huippututkimuksen käytössä olevat maailmanluokan infrastruktuurit voidaan hyödyntää myös näiltä osin esimerkiksi uusien hoitomuotojen kehittämisessä. Toisiolakeja ja EU:n terveysdataa koskevaa sääntelyä tulee kehittää ja huomioiden eurooppalaisen terveysdata-avaruuden tavoitteet, joiden mukaisesti lainsäädännön tulee tukea terveystietojen käyttöä tutkimuksen, innovoinnin ja päätöksenteon parantamiseksi. EU:ssa toimiville organisaatioille tulee antaa keinot hyödyntää turvallisesti terveystietojen esteettömän vaihdon, käytön ja uudelleenkäytön tarjoamia mahdollisuuksia.

Tekijänoikeuslaki on iso kehityskohde Suomessa. Suomen tulee muuttaa tekijänoikeuslainsäädäntöä tiedonlouhintaa ja digitaalisia tutkimusmenetelmiä sallivaksi, jotta voimme luoda lainsäädännölliset puitteet digitalisaatiolle ja datataloudelle. Ehdotamme lisättäväksi Digiteknologiatavoitelistaan kaksi tavoitetta: Suomen tekijänoikeuslaki mahdollistaa digitaalisten tutkimusmenetelmien käytön; Suomen tekijänoikeuslaki sallii tiedonlouhinnan myös muille kuin tutkimusorganisaatioille, esim. tutkijoille ja yrityksille.

Unifi on myös esittänyt tutkimuslainsäädäntöneuvoston perustamista. Neuvoston tarkoitus olisi varmistaa tutkimusmyönteinen lainsäädäntö jo valmisteluvaiheessa. Tästä työstä olisi tukea myös digikompassin tavoitteiden saavuttamisessa.

Koulutus

Selonteossa tuodaan hyvin esiin koulutuksen ja jatkuvan oppimisen merkitys digitaalisen kompassin tavoitteiden toteutumisen osalta: digitaalisten taitojen nostaminen on tärkeää kansallisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden näkökulmasta. Kansalaiset tarvitsevat sekä yleistä ymmärrystä digitaalisen maailman pelisäännöistä liittyen esim. tietoturvaan ja oman datan hallintaan sekä konkreettisia taitoja digitaalisten sovellusten käyttämiseen. Digitaalinen osaaminen edellyttää

kehittämistä politikkalohkojen rajapinnoissa. On selvittettävä, miten tämä voidaan huomioida koulutuspolitiikan keinoin.

Innovatiivisuutemme ja kilpailukykyimme ylläpitäminen edellyttää panostuksia myös digitalisaatioon liittyvän asiantuntijaosaamisen vahvistamiseen. Yliopistoilla merkittävä rooli koulutustehtävän toteutumisessa. Selonteolle olisi eduksi, jos siinä olisi yksilöity, miten esimerkiksi jatkuvan oppimisen välineitä voidaan käyttää digitaitojen nostamisesta. On huomioitava muun muassa ikääntyvän väestön digitaitojen kasvattaminen. Väestön digipalveluiden tarve ei pääty ikävuoteen 74 (s. 36). Ikääntyneitä yli 75-vuotiaita on jo nyt yli 10 % väestöstä ja Suomen väestön ikääntyminen jatkuu voimakkaana. Samalla tavalla pitää myös kantaa huolta siitä, kuka tuottaa digiosaamisen palvelut työperäisen maahanmuuton tarpeisiin.

Kompassista puuttuu konkretia erityisesti siitä, miten osaaminen luodaan ja miten sitä ohjataan. Tämä tulee täydentää.

Tutkimus

Selonteon tavoitteiden toteutuminen perustuu korkeatasoiseen tutkimukseen. Selonteon suurin puute liittyykin siihen, että tutkimuksen merkitys digitaalisen kompassin tavoitteiden saavuttamisen osalta nähdään suppeana ja välineellisenä. Tutkimus on esillä selonteossa, ja mm. digitaalisten infrastruktuurien sekä suomalaisten tutkimus- ja muiden data-aineistojen merkitys tunnustetaan. Tästä huolimatta selontekoa vaivaa iso periaatteellinen puute. Siinä ei tunnusteta sitä, että vahva ja laaja-alainen tieteellinen tutkimus luo perustan koko digitaaliselle kehittämiselle ja tarvittaville teknologioille eli digitaaliselle kompassille.

Edelleen selonteosta puuttuu keskeinen näkökulma: tarvitaan monialaista ja tieteidenvälistä tutkimusta ja koulutusta. Tekniikan alan tutkimuksen ja koulutuksen lisäksi tarvitaan humanistis-yhteiskunnallista tutkimusta ja koulutusta. Näiden kautta ymmärretään arvoja, joihin kompassi perustuu, sekä yhteiskunnallisia muutoksia ja trendejä, jotka vaikuttavat kompassin tavoitteiden toteuttamiseen.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan panostusten osuus bruttokansantuotteesta tulisi Suomessa olla 4 %. TKI-rahoituksen osuuden nostaminen onkin tärkeää. Yhtä tärkeää on huolehtia siitä, että rahoitusta ei korvamerkitä etukäteen. Rahoitusta ehdotetaan käytettäväksi useaan eri tavoitteeseen (ml. digitaalinen kompassi). Tämä on tärkeää, mutta samalla Unifi muistuttaa, että rahoitusta on varattava kattavasti tutkijalähtöiseen uteliaisuustutkimukseen. Vain Suomi voi varmistaa, että se on vahva toimija ja että Suomessa on tarvittavaa laaja-alaista osaamista tulevaisuutta varten.

Digitaalinen infrastruktuuri ja datan yhteentoimivuus

Unifi korostaa datan ja infrastruktuurien yhteentoimivuuden tärkeyttä datan hyödyntämiselle. Yhteentoimivuuden ohjenuorana tulee käyttää Euroopan komission kehittämää julkishallinnolle ja yrityksille tarkoitettua yhteentoimivuusviitekehystä: *European Interoperability Framework*, jossa on tunnistettu oleelliset datan yhteentoimivuuden tasot: lainsäädännöllinen, institutionaalinen, semanttinen ja tekninen yhteentoimivuus.

Myös ns. FAIR periaatteet tulisi toteutua: datan pitäisi olla löydettävissä (Findable), saavutettavissa (Accessible), yhteentoimivaa (Interoperable) ja uudelleenkäytettävissä (Reusable). Periaatteita noudattavat data-aineistot ovat mm. paremmin konekäytettävissä ja -luettavissa, mikä tehostaa niiden käyttöä datataloudessa, tutkimuksessa ja esimerkiksi tekoälyn kehittämisessä.

Strategiassa on tunnistettava infrastruktuurien yhteiskunnallinen vaikuttavuus, koska ne mahdollistavat systeemisen muutoksen, jolla luodaan uutta osaamista, kasvua, työllisyyttä ja hyvinvointia. Suomelle on tärkeää infrastruktuuriekosysteemi, jossa datanhallinta-, pilvi-, kvantti-, suurteholaskenta- ja tekoälysuorituskykyjä sekä turvallisia ja kattavia tietoliikenneyhteyksiä kehitetään yhtenä kokonaisuutena kaikkien suomalaisten hyväksi. LUMI-supertietokoneen myötä Suomen houkuttelevuus kansainvälisenä investointikohteena ja maana, jossa kannattaa tehdä huippututkimusta, kasvaa. Pidämme tärkeänä sitä, että nyt hyvällä mallilla oleva kehitys turvataan myös tulevaisuudessa.

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry, Finlands universitetsrektorers råd Unifi rf

Jukka Kola

puheenjohtaja

Tanja Risikko

toiminnanjohtaja